

Louhisaaren linnan restaurointitöistä kesällä 1964.

.....

Koristemaalauksia, sisä- ja ulkomaalauksia sekä erilaisia rakennusteknillisiä konservointi- ja restaurointitöitä tehtiin päärakennuksen eri osissa. Työntekijöinä olivat tait. Jorma Lyytikäinen, herrat H. Kolkkala, Ruohonen, T. Lehtinen sekä lyhyen ajan kuvanveistäjä A. Neuvonen pääoven porttaalin korjaustyössä. Yleisistä töistä on huolehtinut rak. mest. P. Laine yhdessä läänin rakennuskonttorin rak. mestari Mamian johdolla eri ammattityöntekijöiden kanssa.

Tutkimuksissa, tarkastuksissa, restaurointitöiden päätöksissä ja suunnittelussa ovat olleet mukana useat Muinaistieteellisen toimikunnan virkailijat mm. valtionarkeologi N. Cleve, tri R. Pylkkänen, intendentti A. Sinisalo, maist. E. Härö, arkkite. H. Havas sekä rak. mest. E. Tohka.

Suoritettuna työn tuloksena saatiin III kerros vähäisiä jälkitöitä lukuunottamatta kokonaan restauroiduksi, samoin II-III kerrosten välinen porraskäytävä kattomaalauksineen, jotka löytyivät ohuen kalkkivärin alta.

I ja II kerroksessa suoritettiin runsaasti tutkimuksia ensi kesän restaurointitöitä varten. Läänin rakennuskonttorin toimesta kirkkosalin katto suunnitelmien mukaisesti, päärakennuksen ikkunakarmit ja -pokat korjattiin ja uusittiin, varustettiin vanhan tyyppisillä lasilla ja kolmannen kerroksen mallista kirkkosaliin ja keskisaliin johtavat 1600-luvun avatut ovi-äuköt varustettiin uusilla alkuperäisen mallin mukaan tehdyillä karmeilla.

Rakennuksen ympärillä ollut myöhemmin ladottu kivipenger saatiin purettua, mutta lopullinen rakennuksen perustuksen suojelutyö ja korjaus on tekemättä, vaikka on lukuisia kertoja korostettu sen ensisijaisen hoitamisen tärkeyttä.

Katolta putoavan sadeveden imeytyminen ja rapauttava vaikutus perustuksiin seinän alaosissa ja kellarissa on estettävä ensi kesänä tehokkain toimenpitein. Mainittakoon, että äskettäin tehty ulkoseinän rappaus ja maalaus on turmeltunut mm. itäpäädyn

alaosassa, ja että I kerroksen sisäpuolisiin korjauksiin ei voida ryhtyä eikä niistä saada kestäviä, ennenkuin em. syyt on poistettu ja muuri tarpeeksi kuivunut. Syksyllä tehtiin myöskin suunnitelmia päärakennuksen lämmittämiseksi vähäisen peruslämpötilan puitteissa. (Kts. erillistä läänin rakennuskonttorin tutkittavaksi jätettyä suunnitelmaa).

Seuraavassa esitän yksityiskohtaisesti eri työkohteiden tapahtumia ja tuloksia.

II - III kerrosten välinen rappukäytävä.

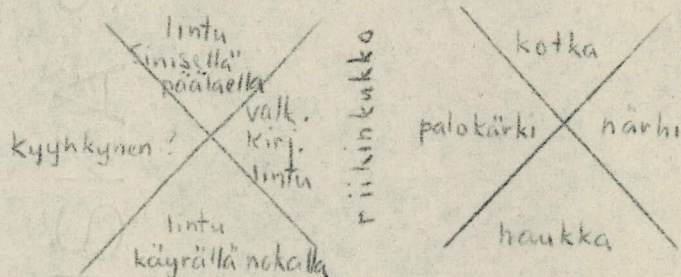
Käytävän seinät ja kattoholvi oli ennen työhön ryhtymistä maalattu siten, että katto oli valkoinen ja seinän alaosassa oli mustan harmain ja vihrein sävyin marmoroitu panelikoristelu sekä yläosassa samoin pystyt vinokaiteen muotoiset marmorointipinnat vaalean okran sävyisellä pohjalla, ruskein, valkoisin ja harmain juontein. Seinän maalaukset oli tehty hyvin rapatulle kalkkilaastipohjalle 1800- l loppupuolella. Alta löytyi kuitenkin luja 1600-luvun puolivälin laastipinta, joka oli hakattu lukemattomille kuopille uuden laastin kiinnittämiseksi samoin oli laastipintaa peittänyt kalkkivärikerros kaavittu huolellisesti pois niin, ettei 1650-luvun ja sen jälkeisestä koristelusta ollut mainittavia jäännöksiä jäljellä. Lukuunottamatta matalaa 1700 -l. lopulta peräisin olevaa mustan harmaata panelimaalausta. Sensijaan katto ei ollut joutunut näin perusteellisen käsittelyn alaiseksi. Siitä oli ennen päällemaalausta poistettu pyyhkimällä pöly- ja muu irrallinen aines ja päällemaalauskin oli tehty heikostisitovalla värillä niin, että sen alta löytyi varovasti pesten kaikkialta koristelua. Toisaalta alkuperäinen maalauskin ~~ei~~ helposti irtoava al seccomaalausta ja päällemaalaus imeytynyt siihen osittain täysin eroitautumattomaksi. Niinpä restaurointityö tehtiin siten, että kattoa koristavat linnut korjausmaalattiin esilepttötyön jälkeen vain vähäisessä määrin tai eräitä ei ollenkaan, mutta toistuvaa koristeaihetta, mikä kiertää ruoteen tapaisissa kulmissa restauroitiin runsaasti vanhan valkoisen päällemaalauksen päälle silloin, kun alkuperäisen maalauksen jäännökset kuulsivat kosteina sen läpi. Alkuperäisintä, hyvin vähän restauroitua koristelua on ensimmäisessä holvissa kolmannesta kerroksesta alaspäin.

Koristeaihe rakentuu vaalean sinisen, mustan harmaalla värillä reunustetun ja sitä seuraavan siron kukka-aihekoristelun varaan. Siinä ovat väreinä keltainen, kellanpuneinen (maavärejä) ja sireeninpunainen, joka on muuttunut haaleaksi ruskeaksi. Vaikutelma nykyiselläkin on erittäin hieno, vaikka se alunperin on ollut toisenlainen, raikkaampi.

Lintuaiheet ovat seuraavassa järjestyksessä kolmannelta kerroksesta alaspäin. Istuva haukka, lentävä töyhtöpäinen lintu, kyyhkynen, pöllö.

Porrastasanne

Toinen alastulo; töyhtöpäinen lintu, riikinkukko, kurki?

Seinät korjattiin siten, että hakatut kuopat täytettiin kalkkilaastilla, pinta hierrettiin ohuesti vanhalla kalkilla ja maalattiin valkoisella sävytetyllä kalkkivärillä.

Huone 120 eteishalli

Viime vuonna kesken jäänyt työ käsitti huoneen seinien ja katon maalaamisen valkoiseksi. Se tehtiin sävytetyllä heikosti sitovalla liimavärillä. Tästä huoneesta ns. kirkkosaliin johtava nykyinen 1700-luvulta päräisin oleva oviaukko muurattiin umpeen ja avattiin alkuperäinen 1650-luvun umpeenmuurattu oviaukko seinän vasemmalta puolelta. Avauksen yhteydessä löytyivät alkuperäiset rapatut pielet kirkkosalin puolelta ja niissä olevat jäännökset 1650-luvun panelimaalauskoristelusta, jotka säilytettiin puhdistuksen ja korjauksen jälkeen. Oviaukko samoin kuin eteishallista keskisaliin johtava avattu alkuperäinen oviaukko varustettiin uudella vanhan mallin mukaan tehdyllä karmilla. Ovi valmistetaan myöhemmin tavalla. Tällainen ovi ja karmi on säilynyt ullakolle johtavassa ovesa ja käytetään mallina.

Huone 121, kirkkosali. (koko n. lev. 7,29 pit 9,85 kork.
4,10).

Katon tukeminen ullakolta tapahtui suunnitelmien mukaisesti. Työn yhteydessä voitiin tehdä havaintoja kattorakenteesta. Kannatushirsien välissä olevat laudat on vinosaumattu ja kiinnitetty toisiinsa poikittaisilla nauhoilla pintaan kiinnitetyillä listoilla ja ne lepäävät reunoista muutamia senttejä hirsien kulman päällä.

Lämpöeristeenä on käytetty sammalta ja savensekaista hiekkaa. Ullakon lattiana on tiilet. Kirkkosalin puolelta poistettiin 1700-luvulla laitettu poikittainen tukihirsi, irroittamalla hirsien läpi menneet sitovat rautapultit, sahaamalla hirsi poikki ja irroittamalla seinään upotetut hirren päät. Katon painuma on niin suuri, että korkeuseroa seinän reunoissa ja keskilattialla on n. 40 cm. Tällöin todettiin, että mainittu hirsi on laitettu paikoilleen siten, että ensin on sisäseinän puoleinen pää asetettu hakattuun koloon ja ulkoseinän puoleinen kolo, joka ei ollut syvä (n. 20 cm) on tehty oikean puoleisesta sivusta loivasti vinoksi, että paikalleen työntäminen on ollut helposti tehtävissä. Tällöin on purjelaivaa esittävä maalaus suureksi osaksi tuhoutunut, mutta maalattu uudelleen. Samaan aikaan on seinän yläosassa kiertävää kattokoristeluun liittyvää lista konsoolia ja kuva-aihe koristemaalausfriisiä korjattu monin paikoin. Eräät kuva-aiheet ovat kuitenkin säilyneet melko koskemattomina. Samaan aikaan on todennäköisesti seinien alaosan panelimaalaus kaavittu pois, maalattu valkoisella ja seinät saivat kellansävyisen marmorointikäsittelyn. Tämä marmorointipinta liittyi yläosan kuvafriisiin vaakasuoran listan eroittamana, jolloin poistettiin 1650-luvun koristeluun kuuluva ykistyiskohta koristeellinen pää konsoolien ja listan alapuolella. Panelimaisen valkoisen alaosan erotti harmain viivoin varjomaalattu lista. Saattaa olla, että näiden töiden tekijä on F. Fischerström, joka on

kirjoittanut nimensä lyijykynällä keskisalin puoleisesta nurkasta lähetvään hirteen (n. 1 m kulmasta).

Fischerström pinx

Seinien maalauksen restaurointi suoritettiin siten, että marmorointimaalaus pestiin pois ja samalla tutkittiin 1650-luvun mahdollinen maalauskoristelun säilyvyys. Jäännöksiä löytyi vain seinän alaosan panelikoristelusta, mutta nekin olivat niin vähäisiä, että niiden perusteella ei voitu luotettavaa restaurointityötä suorittaa. Sen vuoksi seinät maalattiin valkoisiksi ohuella kalkkivärillä ja säilyneet jäännökset kuultavat nyt heikosti sen läpi. Tutkimuksissa todettiin, että mainittu paneelimaalaus on 1700-luvulla päällemaalattu yksinkertaisemmalla ja kömpelöllä panelimaalauskoristelulla. Tästä maalauksesta on nähtävissä katkelma uunin molemmissa sivuissa.

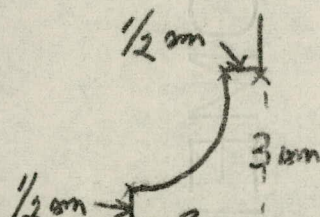
Nykyinen uuni on muurattu melkein vanhan uunin paikalle. Millainen alkuperäinen uuni on ollut, siitä ei voitu saada tietoa. Ainoa jäännös on savuhormi, joka löytyi, kun nykyisen uunin yläosaan myöhemmin muurattu kattoon ulottuva raunus purettiin ja sieltä voitiin nähdä onttoon yläosaan. Alkuperäinen hormi on säilynyt ehjänä ylhäällä niin, että sitä kiertänyt koristemaalaus ja kattomaalaus on myös säilynyt. Hormi laajenee ja kaartuu alaspäin mentäessä ja liittyy nykyiseen uuniin muurauksella. Uunin halkeamat ja laastirikkoutumat korjattiin sekä marmorointimaalaus poistettiin. Suuaukkoa kiertävä puulista palautettiin alkuperäiseen mustansiniharmaaseen väriin. Uunin valmistus saattaa olla peräisin samalta ajalta kuin nykyisten ovien ja ikkunoiden. Kirkkosalista on johtanut toinenkin ovi Pirun kamariin uunin toiselta puolelta sekä ovi keskisaliin.

Lattia puhdistettiin. Jalkalista uusittiin keskisalin listan kaltaiseksi ja lattialauta suojattiin Rentoki-tuotteella ja pinta kiinteällä lattiavahalla. Vahakäsittely on tulevaisuudessa jatkuva.

Kirkkosalin kattomaalaukset ovat saaneet aikojen kuluessa varsin kunnioittavaa kohtelua osakseen, sillä vaikka kartanon kaikki muut katot on perusteellisesti uusittu ja vastaavanlaisia koristeluja on III kerroksessa päällemaalattu jäljitellen ovat kirkkosalin maalaukset jätetty miltei koskemattomiksi. Niissä voitiin todeta korjausmaalauksia vain reunaosissa ja puhdistuksen aiheuttamaa kulu-neisuutta, naarmujen ja värin hilseilyn muodossa. Maalaukset ovat hienoimmat mitä meillä on säilynyt tältä ajalta ja aluksi tuntuikin siltä, että maalarin on täytynyt olla joku ulkolainen mestari kuva-aiheiden rikkauden, tyyli-piirteiden ja työn taitavan vaikutelman vuoksi. Puhdistus ja kiinnitystyön aikana havaittiin kuitenkin kaksi hyvin pienikokoista signeerausta kahdessa eri kuva-aiheessa. Toisen nimistä tri R. Pylkkänen tutkitsi Jochim Langeksi. Kun myöhemmin näytin merkittävien läpipiirroksia ja makrovalokuvia prof. Piriselle sanoi hän käsityksensä, että nimet ovat samoja ja luetteva JOCHIM LANG. Näin ol-len voimmekin melkoisella varmuudella päätellä, että tun-nettu turkulainen (conterfejare) Jokkim Lang on ollut joko mestarina tai apulaisena työtä suorittamassa. Hän vai-kutti Turussa juuri 1650- l. kahden puolen. Voimme lisäk-si tietää, että Jochim Lang ei esiinny v. 1669 jälkeen manttaaliluetteloissa, joten jos hän on ollut kuvia maa-laamassa ne on ilmeisesti tehty ennen sitä.

Kattomaalauksissa on suurenmoisesti toteutettu kakonais-koristeluidea rikkaine yksityiskohtineen. Huoneen katos-sa pituussuunnassa on 11 kpl hirsiä, jotka ovat veistet-ty siten, että ne ovat neliömäisiä n. 10" x 10" ja niiden alakulmat on veistetty koristeelliseksi puolipyöreäksi syvennykseksi. Samoin on hirret käsitelty kaikissa katois-sa.

 Hirsien välisissä syvennyksessä oleva lautapohja on n. 55x 56 sm leveä. Nämä puupinnat pohjustettiin valkoiselle liimakiinnitteisellä pohjusteella ja sille on maalattu eri-laisia koriste- ja kuvaryhmiä noin 101 kpl, lukuunottamatta toistuvia koristeaiheita, lintuja, kukkia, konsooleja listoja jne.

Maisema-aiheita on 41, vertauskuvallisia 30 ja koristeellisia sommitelmia 30. Katon koristelussa on onnistuneesti yhdistetty ja tasapainoitettu muoto ja väripintojen ja yksityiskohtien keskinäinen suhde.

Hirsien muoto ja syvennykset on ollut perustana koristelussa. Kohovaikutelmainen muoto maalauksessa, konsoolit, naulat, marmori, laatat, syvennykset ja listat on maalattu valoon ja varjoon perustuvan prinsiihin hyväksi käyttöön huomioituna sen suhde ikkunoista tulevaan valoon. Maalattua tekoarkkitehtuuria olevissa yksityiskohdissa upotettujen tai koholla olevien osien suhteessa on taiteellinen syvyysvaikutelma tai veistoksellinen pyöreys, jota tehostavat viiva paisuttamalla ja ohentamalla sekä väri- vaihtelulla korostettu pinnan valovaikutelma. Nykyisessä asussa eivät maalaukset kuitenkaan anna läheskään sitä vaikutelmaa kuin alkuaan, sillä värit ovat haalistuneet ja osittain kokonaan muuttuneet. Niinpä kaunis, kirkas lyijypunainen väri on muuttunut seoksesta riippuen harmaan ja violetin vivahteiseksi tai aivan tummanmustan ruskeaksi. Samoin on himmentynyt kirkaskeltainen lyijyvärei ja sininen. Merkillistä väriskaalassa on se, että siinä ei ole ollenkaan minkäänlaista vihreää väriä, vaikka maisema-aiheissa puineen ja heinikkoineen olisi ollut usein aihetta.

Sinoberin punainen on säilynyt verrattain kauniina. Tumma keltaokra, jolla on maalattu listat, konsoolit, ja kehykset on valkoisen pohjaväriin lisäksi hallitsevin väri.

Hirsien sivut on maalattu siten, että konsoolien eroittamana on pitkän suorakaiteen muotoinen pienien kulmien eroittama puolilympyrän muotoon päättyvä sininen tai punainen marmorointipinta ja välissä samanlainen pinta, jossa on tulppaanin tai neilikan kukka, jolla istuu värikkäs pikkulintu. Konsooliaiheita on kuusi, kukka-aiheita ja marmoripintoja kolme kussakin sivussa. Hirren alapinnan koristeina on neljän kolmiomaisen väripinnan, sininen, valkoinen, punainen, valkoinen muodostama neliö, josta lähtee renesanssihenkinen reliefi koristekuvio. Keskellä on marmoroitu pinta, ruusuke keskellä ja toisella puolella jälleen em. kuviot.

Marmoripintoja on kolme ja neliö- ja koristeaiheita 4 kpl.

Lautojen koristelu käsittää kolme puoliympyrään päättyvää suorakaidepintaa, jossa on maisema ikäänkuin syvynnyksessä koristeellisen kehyksen sisällä. Maisemat on sijoitettu niin, että niitä katsotaan itään päin.

Yksi maisema on keskellä ja yksi kummassakin päässä. Näiden väliin on sijoitettu keskelle vestauskuvallinen henkilöaihe ja sen kahden puolen koristeelliset kuvaryhmät.

Seinän kalkkilaastipinnalle maalatut al secco maalaukset restauroitiin kuvapuhdistuksen, kalkkivesikiinnityksen ja laastirikkoutumien ja halmeamien korjauksen jälkeen. Laastipohjien korjauksessa käytettiin vanhan kalkin ja marmorihiekan seosta. Vanhoihin korjausmaalauksiin ei tehty muutoksia muuten kuin häiritsevimmissä kohdissa. Konsolien alapuolelta osittain päällemaalatut ja vahingoittuneet eläimen pääkoristeaiheet otettiin esille ja restauroitiin. Kuva-aiheista korjattiin runsaammin meritais-teluaihetta ja sen vasemmalla puolella olevaa kuvaa, joissa oli useita lohkeamia.

Seinän 1700-l. peräisin oleva kellansävyinen marmorointi ja alaosan harmaa varjomaalattu listamaalaus pestiin pois. Tällöin todettiin, että alkuperäinen laastipohja on koskematon, mutta sitä peittänyt kalkkiväripinta on kaavittu pois ennen em. marmorointia. Värejä ei tavattu. Seinät maalattiin korjauksen jälkeen ohuella valkoisella sävytetyllä kalkkivärillä ja alaosan 1600-luvun penalimaalausjäljennökset hämöttävät sen alta. Pihanpuoleisen seinän ikkunoiden väliseen osaan tein kaksi maalausehdotusta paneelin rekonstruoimiseksi.

Suunnitelmasta luovuttiin, koska ei ole riittävästi tietoa koristelun yksityiskohdista.

Korkeus, listajako ja malli käyvät selville jäännöksestä, mikä on eteishallin johtavan oven pielissä.

Kattomaalaukset ovat vahingoittuneet puun liikkumisen ja vuotaneen katon vaikutuksesta. Toisaalta maalauksia

on puhdistettu harjaamalla, mikä on irroittanut väriä ja aiheuttanut hankautumia.

Reunaosia lukuunottamatta niitä ei ole ollenkaan korjauks-
maalattu.

Maalausten perusteelliseksi konservoimiseksi ~~ne~~ olisi tule-
väisyydessä suoritettava erittäin laajoja tehtäviä. Sitä
vastoin lautapohjat olisi irroitettava katosta poistamal-
la niiden päällä ullakon puolella olevat tiilet, hiekka
ja sammal, mikä eristämättömänä on lautojen päällä. Kon-
servoitujen maalausten ja lautojen takaisin asettamisen
yhteydessä lämpöeriste korvattaisiin tarkoitukseen sopi-
valla aineella.

Nyt tapahtuneen korjaustyön tuloksena kattomaalaukset puh-
distettiin pölystä irtoamassa oleva väri kiinnitettiin
colla pisciumilla eikä minkäänlaista täydentävää restauroin-
timaalausta tehty, lukuunottamatta uunin yläpuolelta esil-
le saatuja kalkkilaastin likaamia ^{duille} kuva- ja koristeaihteita. ^{lle}

Päärakennuksen hiekkakiviporttaalin korjauksen teki an-
nettuja ohjeita noudattaen kuvanveistäjä A. Neuvonen.
Porttaali on korjattu varsin perusteellisesti viimeksi
muutamia vuosikymmeniä sitten. Paikatut kohdat ja koko
porttaali oli lopuksi maalattu kellanruskean värisellä
vesilasikiinnitteisellä värillä, vaikka alkuperäinen kiven
väri on harmaa lukuunottamatta keskellä ylhäällä olevaa
punaruskeaa kalkkiväivistä kirjoituslaattaa. Nyt tehdyt
korjaukset tehtiin "Akemi" liimalla ja siitä tehdyllä kalkki-
hiekkamassalla.

Patinoitiväriin kiinnitysaineena käytettiin Vinavil N.P.C:n
ohutta liosta. Porttaalin yläkaaret suojattiin lyijylevyl-
lä veden ja jään turmelevan vaikutuksen estämiseksi.

Helsingissä 5.4.1965.

Veikko Kiljunen